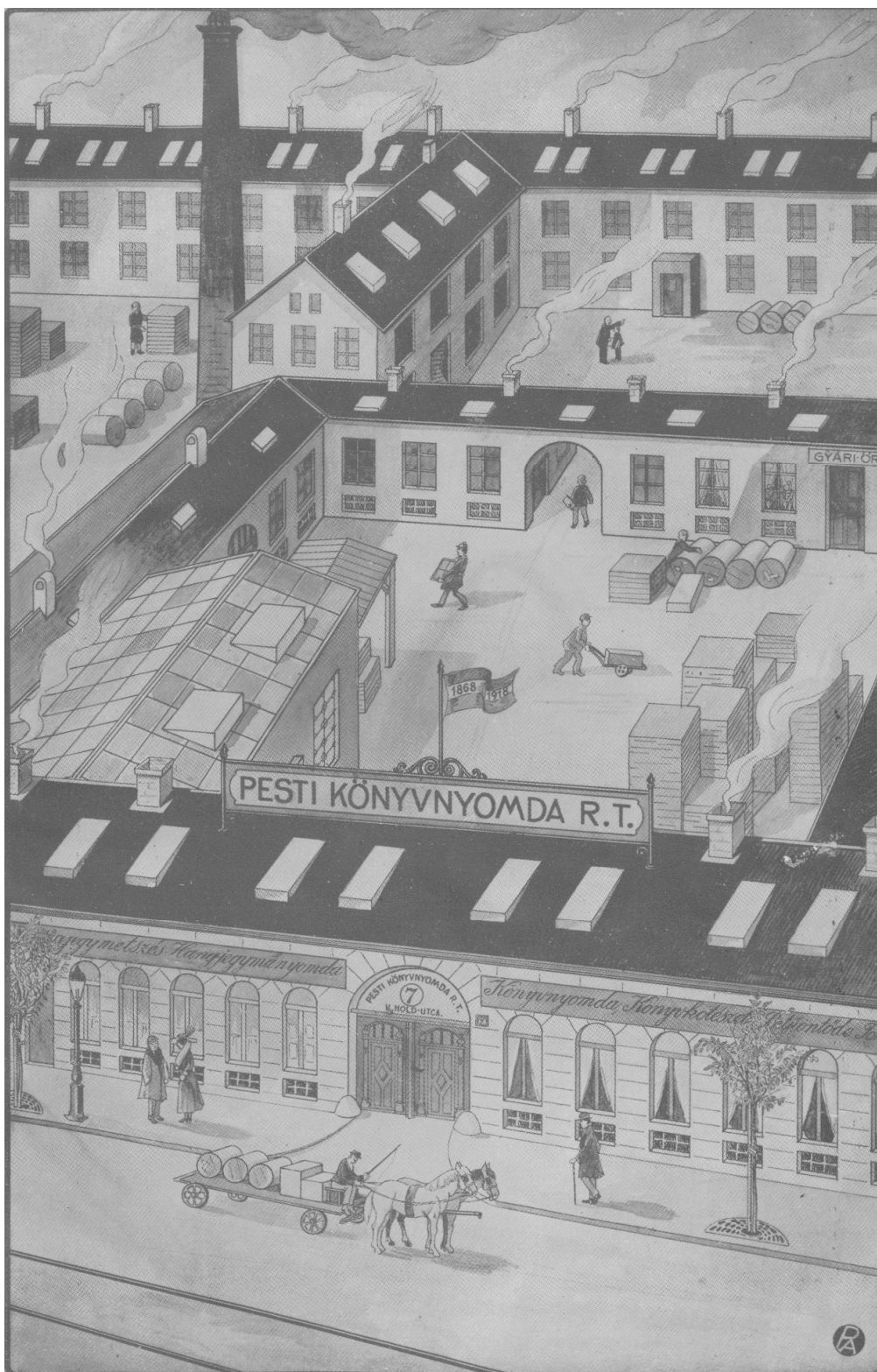

A
**PESTI KÖNYVNYOMDA
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG**
**ÖTVEN ÉVES
FENNÁLLÁSÁNAK
TÖRTÉNETE.**
1868-1918.

BUDAPEST
1918.

**PESTI KÖNYVNYOMDA
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
IGAZGATÓSÁGA 1918-BAN.**

*Kovácsy Sándor, elnök
Eisele Ödön.
Dr. lovag Falk Zsigmond, vezérigazgató.*

FELÜGYELŐ-BIZOTTSÁGA:

*Schlesinger Sándor, elnök
Dr. Rubner György.
Dr. Vecsey Aladár.*

HIVATALNOKAI:

*Tanay József, igazgató, műszaki vezető.
Geiszt Lajos, cégvezető.
Gawel Gyula, pénztáros.
Luszt Sándor, intéző.
Fuchs László, könyvelő.
Zsidákovics Magda, irodatiszt.
Mérei Metzger Nándor, irodatiszt.
Ladányi József, pénzbeszedő.
Brunner Adolf expeditor.
Kramarik Ignác, expeditor.*

Pest, január havában 1869.

T. cz.

Vonatkozással 1868. október havában kibocsátott körözüvényünkre, exennel tiszteletteljesen jelentjük, miszerint egészen újból épült és általában ujonnan berendezett

KÖNYVNYOMDÁNKAT, BETŰ- ÉS TÖM-ÖNTÖDÉNKET

(Hold-utca 4. sz. saját ház, a Széchenyi-sétátér közelében)

megnyitottuk.

Legujabb és legdivatosabb, minden nyelven dívó betűk nagy mennyiségben való beszerzése, valamint a legczélszerűbb, korunk ujabb találmányai szerint készült s gőzhajtásra alkalmazott sajtók által nyomda-helyiségünk azon helyzetben van, hogy minden igényeknek megfeleljen.

Ajánljuk magunkat minden, bár mily némű megbízások, mint: könyv-munkák, időszaki iratok, részvények, árjegyzékek, temetkezési jelentések, falragaszok stb. nyomtatás végeltli átvételére, törekvésünk oda leendvén irányozva, hogy bár mily megrendeléseket a legnagyobb pontossággal, csúnnal és szigorúan átvitva állítsunk ki.

Igazgatótanácsunk következő urakból áll:

Hlapka György, elnök. *Ullmann M. G.*, alelnök. *Tóczy Pál*, administrateur.
Dr. Fulk Miksa, *Levay Henrik*, *Ráth Mór*, *Schweiger Márton*,
Wahmann M., *Weisz Bernát F.*, mely urak mindegyike a műszaki igazgatói
Fulk Eszmond urral váltótörvényszékileg bejegyzett czégünket jegyzendik.

Midőn kérjük túloldalon foglalt aláírásainkról tudomást venni, ajánljuk magunkat minél számosabb megbízások átvételére, s maradunk

kitünő tisztelettel

Pesti. könyvnyomda-részvény-társulat.

Belvárosiroda: *Ráth Mór* ur könyvkereskedésében, vaczintca „a vastuskónál”.

Ezelőtt ötven esztendővel történelmi időket élt Magyarország. Véget ért az elnyomatás szomorú korszaka; az abszolutizmus sötét ideje mint egy rossz, fekete álom merült el a semmiségbe és annak a jobblétnek hajnala kezdett derengeni, melyet a Szózat halhatatlan költője oly szépen megénekelt. A lelkek felszabadultak, a szunnyadó erők érvényesülést kerestek, a tehetség, a tennivágyás, párosulva a tudással, akarattal és kitartással, elemi erővel lobbant ki, hogy alkosson és pezsgő életet vigyen a társadalom minden rétegébe. Nehéz, de érdemes és sikerekkel kecsegtető munka vette kezdetét: pótolni kellett mindazt, ami hiányzott. Irodalom, művészet, tudomány, ipar, kereskedelem az elnyomatás éveit alatt nem fejlődhetett, de most, a szabadság szellőjének első fuvallatára megnyílt a haladás útja s elérkezett a cselekvésnek rég sóvárgott ideje.

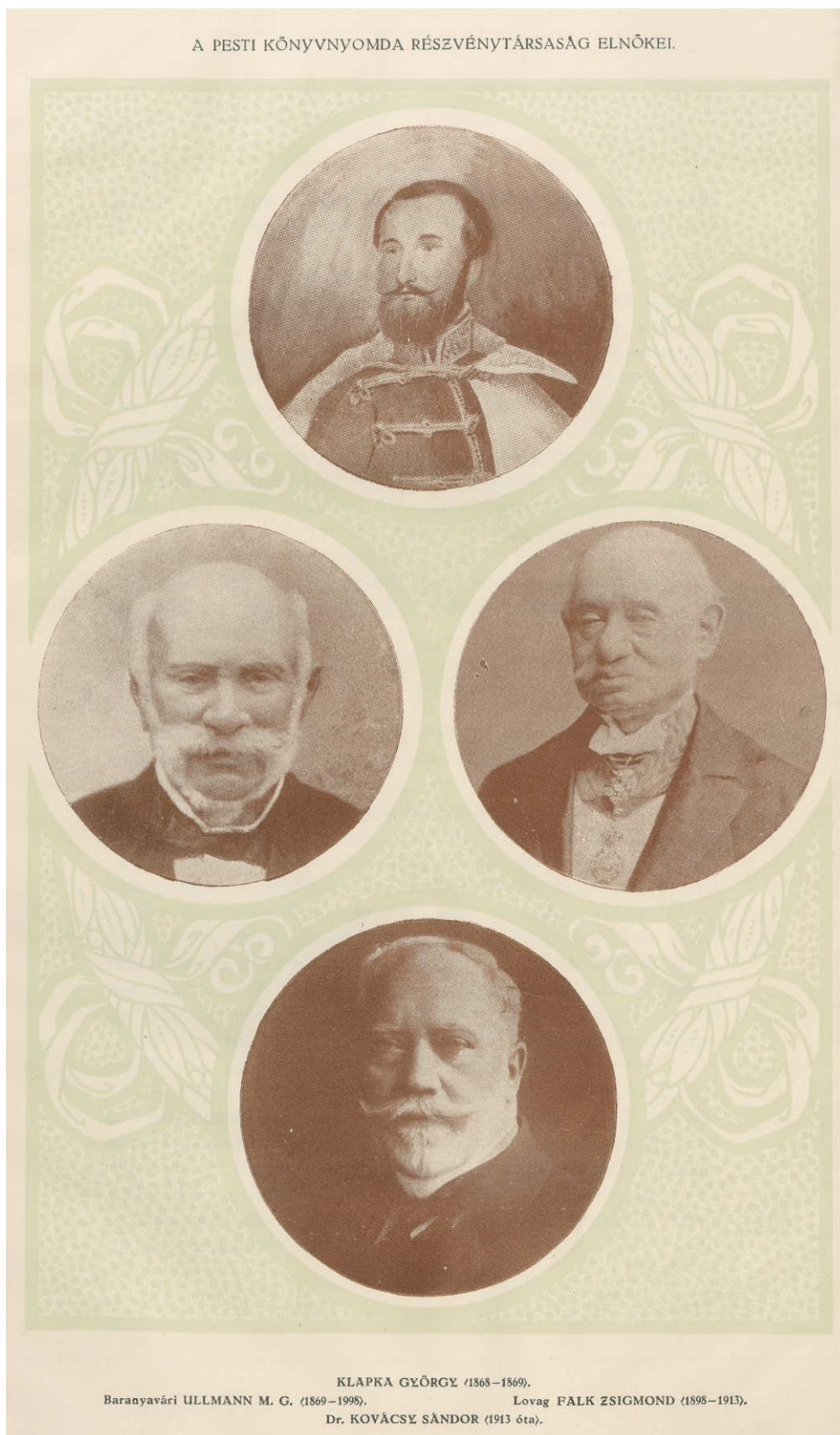
Ebbe a szép, feledhetetlen történelmi időbe kapcsolódik bele a *Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság* keletkezése. Együtt született az új, ifjú Magyarországgal, együtt növekedett, izmosodott vele és így nem csoda, ha most, ötvenéves fennállásakor büszkén tekint vissza megtett hosszú, félszázados útjára. Jogos önérzettel mondhatja el, hogy bár nehéz küzdelmei is voltak, hisz minden kezdet nehéz, de elért sikerei fényesen tanuskodnak arról, hogy alapítóinak helyes érzéke, éles ítéllete belátott a jövőbe. A vállalat bebizonyította, hogy szükség volt rá, gyors felvirágzása ebből a szükségességből és abból a szerencséből fakadt, hogy élére Lovag Falk Zsigmond személyében egy olyan kiváló szakember került, aki nagy tudásával, tetterejével, nemes ambíciójával nem ismert más feladatot, csak azt, hogy a reá bízott vállalatot, melynek alapításában is tevékeny részt vett, a virágzásnak és tökéletességnek lehető legnagyobb fokára emelje.

Tagadhatatlan, hogy a könyvnyomtatás az emberi kultúrának egyik legfontosabb tényezője. Általa tanult meg az emberiség *beszélni* és ha Gutenberg fel nem fedezi, az emberiség ma is dadogó gyermekkorát élné. S ha a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság ma félszázados fennállásának emlékét nem engedi nyomtalanul elmerülni az idő tengerébe és e reá nézve annyira jelentős ötvenedik évforduló alkalmával megáll egy pillanatra, ezt éppen azért teszi, mert érzi, hogy keletkezése és fennállása szoros vonatkozásban áll a kultúrával. E szerény füzet keretében óhajtja a nagyközönségnek bemutatni: miképpen keletkezett, miképpen fejlődött ötven esztendőn keresztül és miként jutott a jelenlegi kifejtett színvonalára. Az intézet szép multja, virágzó jelene biztos záloga egy sikerekben gazdag jövőre.

Az a külsőleg meglehetősen szerény földszintes ház a Hold utcában alig sejteti a viszonyokat nem ismerő idegennel, hogy mögötte Magyarország egyik legnagyobb nyomdavállalatának nagyszabású üzemei vannak elhelyezve. De Budapest lakosságának nagyobbik része, amely a főváros forrongó, munkás életének egyes mozzanatait nem a csalóka külső után ítéli meg, a hivatalos körök, az üzleti világ, az ipar és kereskedelem tényezői jól ismerik a szakadatlan munkának, az ipari tevékenységnek azt a régen közfoglalomná vált helyét, mely a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság nevét viseli homlokzatán. A vállalat megteremtői, élükön *Klapka Györggyel*, a 48-iki szabadságharc legendás alakjával és *Falk Zsigmonddal*, a magyar könyvnyomtatás jeles úttörőjével talán maguk sem álmodták az alapítás idejében, hogy mivé fejlődik az a vállalat, melyet életre hívtak. A viszonyok akkoriban az irodalom és könyvkiadás terén az ország fővárosában meglehetősen szomorúak voltak s így természetesen a könyvnyomtatás sem lehetett valami nagyon virágzó állapotban. S ha az ország fővárosában ilyen szomorú viszonyok uralkodtak, a vidéken még kevésbé lehetett számbavehető nyomdaiparról beszélni.

Klapka György az emigrációból hazatérve csakhamar belátta, hogy ipari téren kinálkozik a legtöbb tennivaló. Atyja Klapka Károly József maga is nyomdász volt Temesvárott és Aradon s ez a körülmény is bizonyára befolyásolta abban, hogy résztvegyen abban az alakulásban, mely a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság létesítésével öltött testet. Ő lett az új részvénytársaság elnöke, de ezt a tisztséget csak egy évig viselte. Csakhamar más téren keresett magának érvényesülést. Nyughatatlan szelleme, mely a harcok tüzeiben érezte legjobban magát,

újabb küzdelmek után vágyakozott s a megkezdett munka folytatását másoknak engedte át. De az a sugár, mely történelmi nevének nimbuszából a vállalat bölcsőkorára rávilágít, örökre megőrzi nevét a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság történetében.

Az intézet megalakulásakor mint vezérigazgató *Falk Zsigmond* állott az üzem élére. Bécs egyik előkelő nyomdaintézetének igazgatói állásából sietett haza, hogy nagy tehetségeit, szaktudását, szervezőképességét a hazai könyvnyomtatás szolgálatába állítsa. A viszonyok mostohasága, mely elzárta előle az érvényesülés útját, kényszerítette arra, hogy idegenben keressen teret magának, de mihelyt alkalom nyílt rá, itthon termett, hogy munkaerejét a hazai könyvnyomtatás szolgálatába állítsa. Itt meg kell jegyeznünk, hogy bécsi működésének ideje alatt sem szűnt meg befolyását a magyar érdekek előmozdítására latba vetni, különösen jeles magyar írók, köztük Jókai műveinek német kiadásával kötelezte hálára a magyar irodalmat. Hazatérve, az ő vállaira nehezedett az új vállalat berendezésének, üzemképessé tételének és fejlesztésének nagy munkája. A szükséges tőkét összeadták a részvényesek, de a tőke gyümölcsözővé tétele már *Falk Zsigmond* feladata volt.

A nyomdaintézet a Hold-utca 7. (az alapításkor 4.) számú ház Vadász-utcai földszintes frontján rendezkedett be, melyet a nyomda céljaira építettek. Itt nyertek elhelyezést: az igazgatóság, művezetőség, szedő- és géposztály, valamint a könyvkötészet helyiségei, továbbá 1869-ben a betűöntőde és tömöntőde helyiségei, míg a Hold-utcai épületrész lakásukul, később üzleti célokra volt bérbe adva.

Falk Zsigmond első feladatául tekintette, hogy a vezetése alatt álló üzemnek megfelelő szak-képzettségű személyzetet biztosítson. Művezetőül *Hirsch Lipót*ot alkalmazta, aki már akkor kiváló szakember hírében állott és később a Franklin-társulat igazgatója lett. S mert idehaza szakemberekben nem volt nagy választék, *Bauer I. M.* mesterszedőt, *Reiter József* gépmestert és *Zobel Károly* könyvkötőt Bécsből hozta magával. Ezek voltak *Ványi Lajos* szedővel az intézet első alkalmazottai, a szedőosztály első tanulója pedig *Heller Adolf*, aki egész nyomdász pályáját az intézet szolgálatában töltötte. Ezekkel együtt az üzem kezdetben negyven embert foglalkoztatott. A géposztály négy gyorsajtóval kezdte meg működését.

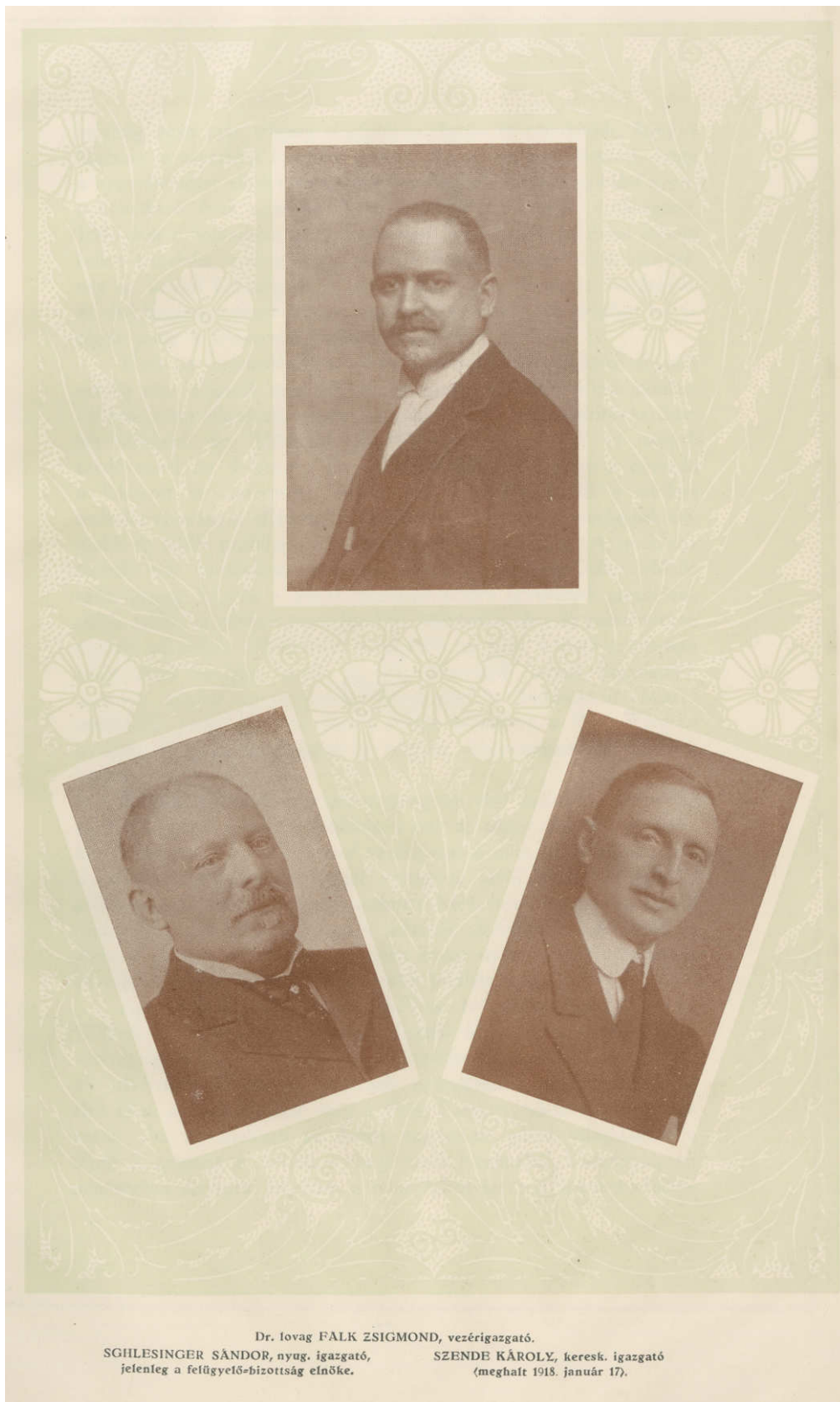
A munka tehát megkezdődött. A Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság üzeme csakhamar közismertté lett a megrendelők körében. Munkáit izléses kivitel, tiszta nyomás, mindenre kiterjedő gond jellemezte, és ami az új vállalat iránti bizalmat a legjobban megszilárdította: a föltétlen megbízhatóság egyik legfőbb erényévé vált az intézetnek, amely azóta régen átment a köztudatba és szinte közmondásossá vált.

Klapka György lemondásával az elnöki székbe 1869-ben *Ullmann M. G.* nagykereskedő került, aki huszonkilenc évig töltötte be ezt az állást, kiváló érdemeket szerezve az intézet elért sikerei körül.

Az intézet technikai fejlődésével együtt emelkedett a részvénytársaság pénzügyi és kereskedelmi tekintélye is. Az a céltudatos munka, mely a fiatal vállalatot termelőképesség, megbízhatóság tekintetében oly hamar közismertté és becsültté tette, egyre nagyobb megrendelő kört biztosított számára. Az érdekeltek, akik rá voltak utalva a könyvnyomtatás hatalmas eszközének igénybevételére, hamar felismerték a modern szellemben vezetett vállalat előnyeit s elhalmozták a munkák tömegével. A részvénytársaság már fennállásának harmadik évében, 1871-ben 12 százalékos osztalékot fizetett részvényeseinek, ami páratlan siker volt abban az időben, mikor a magyar iparfejlesztés inkább jelszó volt, mint testté vált valóság s a legtöbb új vállalat a kezdet nehézségeivel küzdött. A Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság játszva győzte le a nehézségeket és gyors felvirágzása, gyarapodása és tekintélyének megnövekedése alig akad párjára a magyar ipar történetében.

Felette hálás feladat volna lépésről lépésre követni a lefolyt ötven esztendő egymást követő jelentős mozzanatait, melyek az intézet emelkedésének tényezői voltak. Terünk azonban nem engedi, hogy minden egyes eseményt külön méltassunk és ismertessünk, inkább csak nagy vonásokban adjuk az intézet félszázados multjának rajzát, kiemelve fejlődésének egyes kima-

gaslóbb állomásait, hogy azután a kezdetet a jelenlegi állapottal szembeállítva, elmondhassuk: ime, az eredmény arányban áll ötven év munkájával, a sikerhez vezető út a hozzáértésen, a szaktudáson keresztül vezet.

Az intézet negyven munkással kezdte meg működését, ezek száma 1873-ban hatvankettőre emelkedett. A nyomdahelyiségek csakhamar szűknek bizonyultak, mert a gépek is megszáporodtak. A nyolcvanas évek elején már tarthatatlanná vált a helyzet a térbeli viszonyok szűk volta miatt és ezért radikális megoldásról kellett gondoskodni, ha a további fejlődés elől nem akarták elzárni a termelőképességben és üzleti forgalomban úgyszólván napról-napra rohamosan emelkedő intézetet. 1883-ban már szinte válságossá kezdett a helyzet kialakulni, az 1885. évi országos kiállítás nyomdai munkáinak nagy tömege a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság üzemére hárult s így az intézet helyiségeinek gyökeres kibővítése elodáztatatlanná vált. A kérdés megoldása a földszintes épület emeletesre építését tette szükségessé. Az emeleti rész déli szárnyán az igazgatóság, a keleti vadász-utcai fronton a művezetőség, a szedőosztály és az északkeleti szárnyépületben a nagy betűraktár nyert elhelyezést, míg a régi, földszintes helyiség most már teljesen a gépterem, betű- és tömöntőde, könyvkötészet és expedició számára maradt. Ily módon úgy látszott, hogy a nyomdaintézet elhelyezésének kérdése hosszú időre megoldást nyert, a következő évek azonban újabb intézkedéseket tettek szükségessé. 1893-ban a hold-utcai front bérbeadott helyiségeit is az üzem céljaira kellett lefoglalni, melynek utcai részébe az igazgatósági irodák kerültek, míg az udvari helyiségeket a nagyszabású könyvkötészet, hazánkban az első hangjegymetsző-intézet, egy újonnan emelt szárnyépület helyiségeit pedig a könyomda foglalta el.

Ezek az intézkedések azonban a nyomdahelyiség kérdését még mindig nem oldották meg teljesen. A gyakorta beálló óriási munkatorlódás miatt állandóan napirenden volt a személyzetszaporítás kérdése, sőt időnként, így 1895-ben és 1896-ban külön éjjeli és nappali szedőszemélyzet dolgozott. És tekintetbe kell venni, hogy a nyomda a fokozott munkatermelés mellett nem zárkozhatott el a modern technika vívmányai elől sem; a szedőgépek, rotációs nyomógépek stb. újabb és újabb probléma elé állították az igazgatóságot. A nyomdaintézet mai beosztását, mely az évtizedek fejlődése alatt előálló szükségesség folytán a lehető legteljesebben igyekeztek megoldani, alább találja az olvasó, most egyelőre áttérünk azokra az eseményekre, melyek az intézet félszázados működését az ipari fejlődés szempontjából olyan fényessé teszik, az elért sikereknek hosszú láncolatára, melynek minden egyes szeme bizonyosága a lankadatlan, kitartó munkának, szakértelemnek, díszes helyet biztosítva a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnak a magyar könyvnyomtatás tényezői között.

Kiválóságának és nagyraemeltségének első nyilvános elismerése az 1873-ik évi bécsi világi kiállításon érte az akkor alig öt éve fennálló vállalatot. *Falk Zsigmond* vezérigazgató mint jury-tag szerepelt a kiállításon s ezért az intézet versenyen kívül állott, de azért a kiállított munkákat a »Fortschritts-Medaille« adományozásával tüntették ki. A kiállított munkák készítői, *Schosulan Ede* szedő és *Baurek József* főgépmester az ezüst érmet nyerték, mely kitüntetés nevezettek kiváló szaktudásának méltó jutalma volt.

Az 1876-ik évi szegedi, 1879-ik évi székesfehérvári és az 1881-ik évi trieszti kiállításokon szintén résztvett az intézet, de a vezérigazgató jury-tagsága miatt kitüntetésre nem reflektálhatott. De az 1878-ban Budapesten rendezett nyomdászati szakkiállításon az első díjak egyikét szerezte meg a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság. Az ugyanabban az évben megtartott párisi világi kiállításon *Falk Zsigmond* a kormány megtisztelő bizalmából kormánybiztosi minőségben szerepelt és ebben a minőségben szerzett érdemei elismerésül a király a III.-osztályú vaskorona-renddel, a francia kormány pedig a becsület-rend keresztjével tüntette ki. A vaskorona-rend alapszabályaiból kifolyólag egyúttal lovagi rangra emelte a király *Falk Zsigmond*ot és törvényes fiutódait. Itt megemlíthjük, hogy *Falk Zsigmond* már 1877-ben megkapta a Ferenc József-rend lovagkeresztjét és a kereskedelmi tanácsosi címet, később pedig királyi tanácsosi címet, a Ferenc József-rend középkeresztjét, 1903-ban pedig a magyar királyi udvari tanácsosi méltóságot.

Az 1885. évi budapesti országos kiállításon a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság pavillonja általános feltűnést keltett és egyike volt a legérdekesebb látnivalóknak. Falk Zsigmond itt is tagja volt a jury-nek s így a nyomda díjat nem kaphatott, de az 1888-ik évi brüsszeli nemzetközi kiállításon az elsőosztályú aranyéremmel ismerték el az intézet kiválóságát. Az 1897. évi brüsszeli kiállításon az első díjjal egyenértékű »Diplôme commémoratif« (emlékoklevél) jutalmazta az intézet vezérigazgatóját, a belga király pedig a Lipót-rend középkeresztjével tüntette ki.

Az 1896-ban megtartott milleniumi kiállításról természetesen nem maradhatott el a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság sem. Az akkor nyert állami nagy aranyérem egyik legkiválóbb büszkesége az intézetnek. Ugyancsak aranyérmet kapott az 1900. évi párisi nemzetközi kiállításon is.

Az intézet nyomóosztályának művezetőjét, *Bauer Ferencet* 1896-ban, a szedőosztály művezetőjéé, *Tanay Józsefet* pedig 1902-ben az arany érdemkereszttel tüntette ki a király a könyvnyomtatás fejlesztése körül szerzett érdemeik elismeréséül, mely kitüntetések ténye egyúttal a nyomdaintézetre is fényt vet.

A fentiekből látható, milyen tekintélyes helyet küzdött ki magának a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság működése révén nemcsak Magyarországon, de a külföldön is, ahol pedig nagy kultúrnépek fejlett nyomdaiparával kellett a versenyt felvennie. Mindezek a fényes sikerek *Lovag Falk Zsigmond* nevéhez fűződnek, aki 1898-ban egyúttal a részvénytársaság elnöke is lett s ennek folytán ettől az időtől fogva az ő kezeiben futottak össze a legfőbb vezetés összes szálai. Ebben az esztendőben azonban új munkaerőt kapott az intézet *dr. Falk Zsigmond* helyettes igazgató személyében, aki tetterőtől duzzadva foglalta el helyét, hogy a már akkor szép multú vállalat fejlesztésének munkájában atyjának segítőtársa legyen. Dr. Falk már ezt megelőzőleg 1888 óta ott működött az intézet kebelében mint szedő húsz hónapig és utóbb a géposztályban, a papírraktárban és irodában, de vezetőállásba jutva, csakhamar kitűnt agilitásával és széles látókörével, melyet nagyrészt Németországban, Angol- és Franciaországban, végül Amerikában tett hosszabb tanulmányúján sajátított el. Az ő kezdeményezésére létesül már előbb a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság üzemében a hangjegymetsző-osztály, mely egyúttal Magyarország legelső ilyenmű vállalkozása volt s így bátran elmondhatjuk, hogy a hangjegy-metszést, mely a zenekultúrának egyik igen fontos kiegészítő tényezője, *dr. Falk Zsigmond* honosította meg hazánkban. Az új iparág meghonosításával nélkülözhetővé váltak a hasonló külföldi vállalatok, melyek révén sok pénz vándorolt ki az országból s így nem vitatható el a vállalkozás közgazdasági jelentősége. Dr. Falk érdeme, hogy a részvénytársaság igazgatóságát sikerült meggyőznie az új iparág szükségességéről s ugyancsak ő szerzett a hangjegymetsző-osztály részére szakképzett vezetőt Németországból *Noske Ernő* személyében, aki ma is itt működik azóta már magyar állampolgár. A hangjegymetsző-osztály által sokszorosításra került új munkák száma az alapítástól számítva a mai napig közel jár a nyolcezerhez. Az utánnyomások meghaladják a százezret, amelyek kinyomásához hatvanezer lemez metszése vált szükségessé.

Nem érdektelen ipartörténeti szempontból megemlíteni, hogy a Magyarországon kitanult első hangjegymetsző *Jatzkó Győző* volt, aki 1892-ben kezdte mesterségét tanulni az intézet hangjegymetsző-osztályában és 1896-ban szabadult fel. Felszabadulási ünnepén a kereskedelmi kormány is képviseltette magát *Szterényi József* v. b. t. t., kereskedelmi m. kir. minster személyében, aki akkor iparfelügyelő volt s az új felszabadultat a mesterségéhez szükséges műszerekkel megajándékozva, ösztöndíjjal egy évi külföldi tanulmányútra küldte.

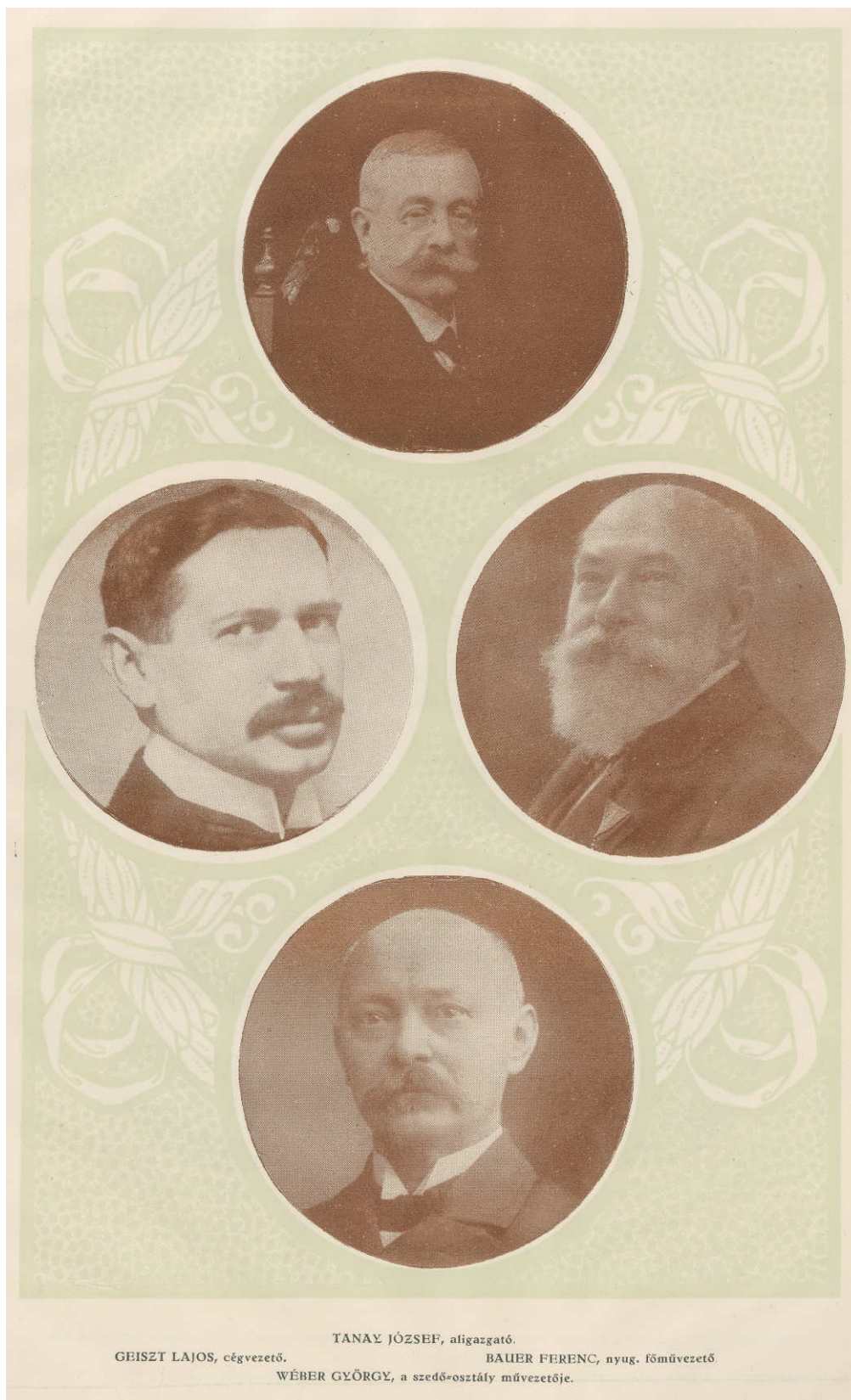
A hangjegymetsző-osztállyal egyidőben keletkezett, mint annak kiegészítő része, a könyom-
dai osztály (litográfia), melyben a hangjegyek nyomását 1891. június 1-én kezdték meg egy
litográfiai kézisajtón, míg az első litográfiai gyorssajtó 1892. január 8-án kezdte meg mű-
ködését. A könyomdai osztálynak jelenleg három nagy gyorssajtója, négy kézisajtója és szá-
mos segédgépje van, míg a litográfiai kövek raktára 3000 darabra rúg. A könyomdai osztály
természetesen a hangjegynyomáson kívül minden másfajta litográfiai munkák elvégzésére is
be van rendezve. Ezt az osztályt az alapítás óta Wondracsek Károly vezeti.

Ezek mellett a mellék-iparágak mellett a részvénytársaság főüzemét képező könyvnyomdai osztály sem állott meg egy percre sem a haladás útján. Az emberi elme egyik zseniális alkotása: a szedőgép is elfoglalta az őt megillető helyet az intézetben. Az első két »Monoline«-rendszerű szedőgép dr. Falk sürgetésére 1901-ben lett felállítva. Ezek a szedőgépek akkoriban a legjobb efféle találmányok közé tartoztak, ámbar csak egyfajta betűt öntöttek saját mechanikai készülékük segítségével. Ezeket a gépeket, miután időközben tökéletesebb alkotások jöttek forgalomba, 1915-ben használaton kívül helyezték. Helyettük még 1913-ban két »Linotype«-rendszerű gépet rendelt az intézet, melyek tökéletesebb szerkezetüknél fogva a célnak jobban megfeleltek. Ezek hétféle nagyságú betűt öntenek háromféle fajtázózatban. De a »Linotype«-ot túlszárnyalják az 1914-ben megrendelt »Monotype« nevezetű szedőgépek, melyek egy teljesen különálló öntőgép segítségével óránként 10.000 teljesen készen csiszolt betűt öntenek és miután az előforduló sajtóhibák miatt nem kell az egész sort újraönteni, mint a másrendszerű szedőgépeknél, hanem a hibák egyes betűk kicserélése által kijavíthatók, használhatóságuk rendkívül előnyös és felülmulthatatlan. Jelenleg az intézet üzemében 4 »Linotype« soröntőgép, 6 »Monotype« egyes betűket öntő szedőgép áll, ez utóbbiakhoz tartozó négy öntőgéppel, amelyek naponkénti munkateljesítménye körülbelül 40 kéziszedő munkáját pótolja.

A Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság nyomógépeinek száma is alaposan megsaporodott. A legmodernebb gyorsajtók, rotációs gépek ontják szakadatlanul a nyomtatványokat s a nyomógépek bizony igen gyakran az éjjeli órákban is üzemben vannak, hogy a vállalat kötelezettségeinek pontosan megfelelhessen. Hiszen az intézet éppen annak köszönheti kitűnő hírét, hogy megbízhatósága kétségen felül áll s ha a szükség úgy kívánja, a csodával határos gyorsasággal szolgálja ki megrendelőit. Ennek tudható be, hogy az államot, az országgyűlést, valamint a köz- és magánvállalatok nagy számát sorolhatja megrendelői táborába. De része van ebben a kipróbált technikai személyzet minden egyes tagjának, akik céltudatos vezetés mellett feladatuk magaslatán állva, dolgoznak a vállalat és a megrendelők érdekeiért.

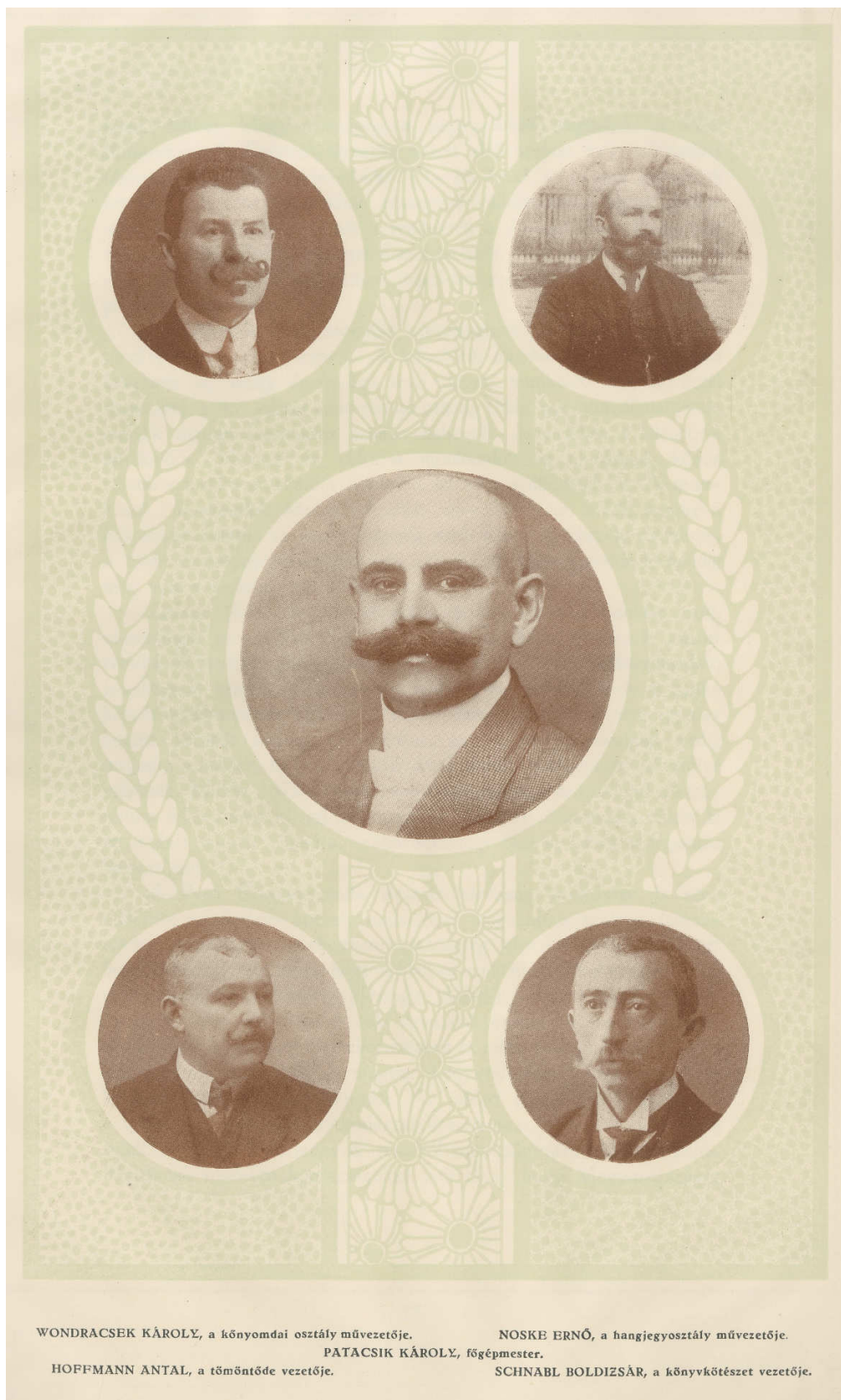
Lovag Falk Zsigmond vezérigazgató nemcsak a vezetése alatt álló intézetet emelte magas színvonalra, hanem közvetve a könyvnyomtatással kapcsolatban álló iparágak támogatásával a hazai iparfejlesztésnek is kiváló szolgálatokat tett. A nyomdaipar szükségletei, papiros, nyomdafesték stb. igen sokáig kizárólag a külföldről kerültek hozzánk s ez a körülmény a nyomtatványárakat meglehetősen megdrágította. Évenként 20–30 millió korona ment ki ily módon Magyarországból s ezt a gazdaságilag feletlen káros állapotot csak azáltal sikerült részben megszüntetni, hogy a magyar ipart képessé kellett tenni mindazon anyagok termelésére, melyek a nyomdai ipar gyakorlására szükségeltetnek. *Lovag Falk Zsigmond* kezdeményezésére 1890-ben megalakult az Első Magyar Betűöntő Részvénytársaság, melynek sikerült a külföld hasonló vállalatait nélkülözhetővé tenni. Mikor Magyarországon a papirgyártás megindult, a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság sietett első sorban megrendeléseivel támogatására. És midőn ezelőtt 15–16 évvel miniszteri rendeletek hívták fel a közszállítókban résztvevő vállalatokat a hazai gyártmányok támogatására, ezek a rendeletek a *Lovag Falk Zsigmond* vezetése alatt működő intézetet nem érintették, mert ennek az intézetnek elve mindig az volt: amit itthon meg lehet szerezni, azért nem adunk pénzt a külföldnek.

Az alkalmazottak szociális viszonyainak javítása is egyik főtörekvése volt az intézetnek. A kilencórás munkaidőt már 1872-ben bevezette az addig érvényben levő tízórás munkaidő helyett, ezzel utánzásra méltó példát mutatva az ország többi nyomdavállalatainak, melyek azután lassanként szintén behozták üzemükben a kilencórás munkaidőt. Néhány év előtt a munkaadók és munkások közös elhatározással a munkaidőt nyolc és fél órára szállították le. A munkások, munkaadók között felmerült ellentéteket az intézet mindig a kölcsönös belátás és engedékenység szellemében igyekezett elsimítani, a többi üzlettulajdonosokat is erre ösztökélve, aminek majdnem mindig meg volt a kedvező eredménye.

Lovag Falk Zsigmond maga is ízig-vérig nyomdász volt, mesterségét gyermekkorában, meglehetősen mostoha viszonyok között tanulta ki, legfőbb gondját képezte tehát az újabb nyomdászgeneráció nevelésének kérdése. Támogatott minden mozgalmat, mely a szakképzés előbbrevitelét célozta, a szakirodalom érdekében nem egyszer hozott jelentős anyagi áldozatokat, az intézet tanoncainak pedig megadta a módot, hogy a szakmájuknak derék, szakképzett

művelőivé váljanak. Midőn 1872-ben az akkori kereskedelmi és iparügyi minisztérium félhivatalos jellegű tanonciskolát létesített, ösztöndíjat tűzött ki az intézet tanulói számára, ezáltal serkentve őket az iskola szorgalmas látogatására.

A Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság vezetősége és személyzete mindenkor komoly ambícióval dolgozott a szakma fejlesztésére. A személyzet kebelében egész sereg jeles szakember dolgozott hosszabb-rövidebb ideig, hogy többet ne említsünk: itt dolgozott több mint huszonöt esztendeig *Firtinger Károly*, a nyomdászati irodalom jeles művelője is, aki egyszerű munkás létére tudósokkal, akadémikusokkal állott összeköttetésben és mint bibliográfus is jelentős eredménnyel működött. A magyar könyvnyomtatás történetéről írt kötete is valóságos forrásmunka. Az intézet mintaszerű berendezése, a benne uralkodó igazi nyomdászszellem messze külföldön elismerésre talált. A külföldi kormányok részéről tanulmányútra küldött nyomdászoknak rendszeren kötelességükké volt téve, hogy Magyarországra érkezve, bizonyos időt a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság üzemében töltsenek. Így történt többek között 1892-ben is, amikor az orosz kormány által tanulmányútra küldött két szedő hat hónapot töltött az intézet üzemében, hogy itt szerzett tapasztalataikat messze hazájukban értékesítsék.

Mindezek az adatok, melyek a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság páratlan hírnevét, magas színvonalát bizonyítják, egyúttal hangos hirdetői *Lovag Falk Zsigmond* érdemeinek. Nem csoda, ha 1913. március 9-én bekövetkezett halála mély gyászba borította az intézetet, melynek élén 45 esztendeig állott, 1868–1898-ig mint vezérigazgató, 1898-tól haláláig pedig mint elnök-igazgató. Működésének emléke elválaszthatatlanul egybeforrott az intézet történetével és halála, mely 83 éves korában következett be, fájdalmas ürt hagyott a magyar közéletben, melynek munkájában késő öregségében is fáradhatatlanul működött. Vele a magyar könyvnyomtatás egyik legnagyobb alakja szállott a sírba, aki saját szorgalmával és vasakaratával küzdött fel magát előkelő pozícióba és dacára ennek, haláláig megmaradt annak, amivé gyermekkorában lett: *nyomdásznak*. Szerette mesterségét és mindent, ami avval összefügg; emlékét intézetünk és a magyar könyvnyomtatás története mindenkor kegyelettel fogják megőrizni.

A megüresedett elnöki széket az igazgatóság *Kovácsy Sándor* nyugalmazott földművelésügyi miniszeri tanácsossal, volt országgyűlési képviselővel és földbirtokossal töltötte be, aki mint igazgatósági tag már évekkel előbb élénk részt vett a vezetés munkájában. A vezérigazgatói állásra az 1914. évi február havában tartott igazgatósági ülés *dr. Falk Zsigmond* eddigi vezérigazgató-helyettest emelte, ugyanekkor *Szende Károly* főkönyvelőt kereskedelmi igazgatóvá, *Tanay József* művezetőt pedig műszaki aligazgatóvá nevezte ki. Utóbb nevezett jól megérdemelt előléptetése elismerése azoknak a kiváló érdemeknek, melyeket az intézetnél töltött hosszú évtizedek alatt szerzett. Vele a magyar könyvnyomtatásnak és szakirodalomnak régi nagyérdemű munkása jutott magasabb hatáskörbe, akit a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság mindenkor büszkén vallott magáénak. Előléptetése folytán a szedő-osztály megürült művezetői állását *Wéber György* eddigi művezetőhelyettestel töltötte be az új vezérigazgató és ugyanakkor *Bauer Ferencet*, a nyomóosztály művezetőjét érdemes munkásságának elismeréséül főművezetővé nevezte ki.

Az új vezetőséggel élén érte meg a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság fennállásának ötvenedik évfordulóját. Nagy idő ez egy szüntelenül üzemben álló nagy iparvállalat életében, melynek minden órája a munkának, a termelő tevékenységnek van szentelve. Lázás figyelemmel, de egyúttal higgadt megfontolással kell az illetékes tényezőknek a kormányrudat kezükben tartani, hogy a gondjukra bízott érdekeket sérelem ne érje. Biztosítani kell a lefektetett tőke megfelelő kamatoztatását, ki kell elégíteni a megrendelők nagy seregének érdekeit pontos, jó munka teljesítésével, azonkívül nem szabad szem elől téveszteni azoknak érdekeit sem, akik munkájukkal az üzem tulajdonképpeni mozgatói és fenntartói. Dr. Falk Zsigmond vezérigazgató, mint a Grafikai és rokoniparosok főnökegyesülete elnökségének egyik tagja, szorgos figyelemmel ragaszkodik a munkások szakszervezete és a főnökök kölcsönös megértésével megkötött és kitünően bevált kollektív szerződéshez, melyben mindkét fél érdekei igazságos védelmet találnak. A Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság fennállásának hosszú ideje alatt minden lehető megtett, hogy ezeket a fontos szempontokat érvényre

juttassa. Az intézet részvényei (melyeknek névértéke 1000 korona) a tőzsdén ma is 3600 koronával jegyeztetnek, tulajdonosaik pedig állandóan tisztességes osztalékban részesülnek. Az osztalék 1869-ben $9\frac{3}{5}$, 1870-ben 9, 1871-ben 12, 1872-74-ben 14, 1875-76-ban 12, 1877-ben 10, 1878-ban 9, 1879-ben 10, 1880-ban 12, 1881-ben 11, 1882-ben 12, 1883-ban 14, 1884-86-ban 15, 1887-től 1913-ig 16 százalék volt, de 1914-ben a világháború hatása folytán az osztalék leszállott 12 százalékra. 1915-ben és 1916-ban, tekintettel arra, hogy az intézetnek még a háború előtti időből származó szállítási kötelezettségei voltak, melyekre a háború vis majorul nem szolgálhatott s így e munkák árait felemelni nem lehetett, 6 százalékos osztalék jutott a részvényeseknek, míg 1917-re ugyancsak a fenti okok miatt 12 százalékban kellett az osztalékot megállapítani. Eme, kizárólag a háború által okozott visszaesésnek a társasági részvények tőzsdei árfolyamára káros hatása nem volt. A részvényesek érdekei tehát a viszonyokhoz képest mindig meg lettek kellőképpen védelmezve, a befektetett tőke szépen gyümölcsözött.

A vállalat megrendelőinek, üzletfeleinek széles körét is teljes erejével igyekezett a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság mindig szolgálni. Ezt az igyekezetét legjobban a nyomda gyönyörű fejlődése bizonyítja. Nem fejlődhetik az olyan vállalat, mely nem tud maga iránt bizalmat kelteni, a hozzája fűzött várakozásnak megfelelni. Az a szilárd és állandó jó üzleti hírnév, mely az intézet nevéhez fűződik, igazolja, hogy a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságban ügyfelei sohasem csalatkoztak. Ez a titka hatalmas fejlődésének, mely legjobban szemlélhető, ha a nyomda ötven év előtti méreteit a ma fennálló állapotokkal szembeállítjuk.

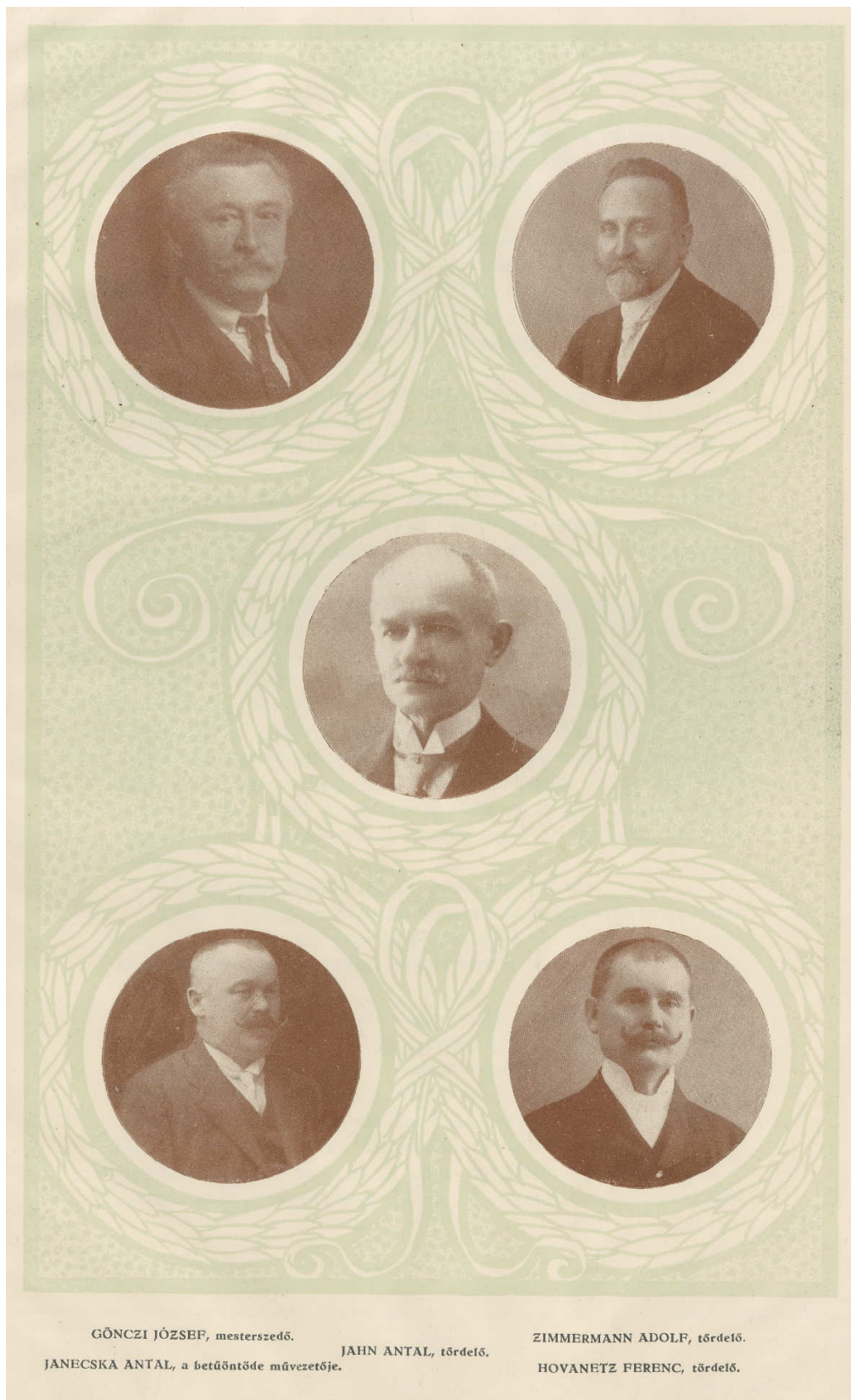
Ezelőtt ötven esztendővel szerény keretekben, 40 munkással, 4 gyorssajtóval kezdte meg az üzem működését. Ezzel szemben a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság mai berendezése a következő:

A nyomdaépület Hold-utcai földszintes részének jobboldalán vannak az igazgatóság helyiségei, baloldalán pedig a Dr. Váradi Antal és Dr. Falk Zsigmond által szerkesztett „*Ország-Világ*” szépirodalmi hetilap szerkesztősége és kiadóhivatala, valamint a *hangjegymetsző-osztály*, melynek berendezését már fentebb ismertettük. E házrész első udvari helyiségeinek déli szárnyában van elhelyezve a *könyvkötő-osztály*, melyben 6 vágógép, 1 háromoldalas vágógép, 1 hajtogatógép, 1 gummirozó- és lakkozógép, 1 lyukasztógép, 1 csirizkenőgép, 3 lemezolló, 2 simítóprés, 8 számozógép és 6 perforálógép van működésben, nagyjából villanyerőre berendezve. Az osztályt *Schnabel Boldizsár* vezeti.

E helyiség alatt, a pincében foglalnak helyet az *expedició* tágas termei, míg a Hold-utcai front és az első nagy udvar északi részén elhúzódó pincéket a papirosraktárak foglalják el, az udvar északi szárnyépületében pedig a már ismertett *könyomdai osztály*. A nagyudvart és az utána következő kisudvart határoló épületnek jobboldali szárnyán van a gyártelep őrének lakása. Mellette a betüöntöde vezetőjének, *Janecska Antalnak* irodája és a betűmatrica-raktár. A betüöntöde 4 kézi öntőgéppel, 2 komplett öntőgéppel, 1 öntőkályhával, 1 lemezöntő- és liniahúzógéppel, 2 ólomgyaluval, 1 galvanizálókészülékkel, 1 ürpótló-géppel és 460-féle írásmatricával rendelkezik. A gépek mind villanyerőre vannak berendezve. A *tömöntöde* (Stereotypia) felszerelése a következő: 3 olvasztóüst, 3 szorítóprés, 2 ólomgyalu, 1 körfűrész, 1 felöntő- és 2 öntő-készülék, 1 vasgyalu és a váltakozó rendszerű (Variabel) körforgógép nyomólemezeit előállító több gép. Az anyalemezek (matricák) száma a 60.000-et túlhaladja. Az osztály művezetője *Hoffmann Antal*.

A nagy- és kisudvart összekötő boltozatos folyosón áthaladva a kis nyomdaudvarba érünk, mely körül az emeletes nyomdaépület emelkedik. Ennek baloldali pincehelyiségében a *nagybetűraktár* foglal helyet, fölötte pedig a kis gépterem. A vadász-utcai front tágas nagy helyisége a *nyomógépek* számára van fenntartva, alatta a baloldali pincében a gép- és kazánház gőz- és villanyerőre berendezett gépeivel, a jobboldali pincerészben pedig a körforgó (rotációs) gép és a kézisajtók. Ennek az épületrésznek emeletén vannak a műszaki aligazgató, a művezetőség, a korrektorok irodahelyiségei, azonkívül az „*Ország-Világ*” szedőosztálya és a kis *betű- és anyagraktár*. Az emelet többi részét a nagy szedőterem foglalja el *Wéber György* vezetése alatt, míg a nyomó-osztály élén *Patacsik Károly* főgépmeister áll. A szedő-

osztály betűanyaga az 1895. évi leltározás szerint 3200 métermázsára rúgott, ebből a világháború következtében 700 métermázsát rekvirált a Hadi Fémközpont. A nyomóosztálynak 32 gyorsajtója van és pedig: 1 variábilis rotációs gép, 17 egyszerű gyorsajtó, 3 dupla gyorsajtó, 1 kétturás gyorsajtó, 1 amerikai tégely-gyorsajtó, 2 Viktória tégely-gyorsajtó és 7 kézisajtó. A munkások száma a háború dacára a 300-at túlhaladja.

Ebben az állapotban találja a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságot alapításának ötvenedik évfordulója. Az elmúlt félszázad küzdelmei, sikerei sokkal ékeesebben beszélnek, semhogy szükséges volna hangsúlyozni, milyen becsületes, kitartó munka révén jutott el a vállalat fennállásának eme jelentős mozzanatához. A hiú kérdés minden látszata nélkül megállapítható, hogy az intézetet a vezetők és alkalmazottak együttes, vállvetett munkája emelte mai magaslatára. És mindazok, akik a magyar sokszorosító ipar fejlődését szívéből hordják és annak örülni tudnak, bizonyára benső meglelégedéssel vesznek részt az alkotmányos élet hajnalán megszületett Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság félszázados örömnépén.

Ha valami mégis elhomályosítja kissé az örömnép derűjét, az csak az a fájdalmas tudat lehet, hogy az intézet felvirágoztatója és vezére, *Lovag Falk Zsigmond* nincs már az élők sorában. De ha ő maga a természet örök törvényeinek végzése folytán nincs is az örvendők között, szelleme ma is él és az ő feledhetetlen emlékének óhajtott az igazgatóság áldozni, midőn Lovag Falk Zsigmond nevére 10.000 koronás alapítványt tett. Ennek az alapítványnak évi 4%-os kamatait az intézet megrokkant munkásai között fogják évről-évre kiosztani. Azonkívül az intézet a jubileum napján pénzjutalomban részesíti munkásszemélyzetének összes tagjait, a szolgálati idő arányában.

Az így kiosztott összeg 21 ezer koronára rúg.

Hiányos volna a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság ötven éves történetéről szóló eme rövid visszapillantás, ha meg nem emlékeznénk azokról, akik hosszú évtizedeken át az intézet gyarapodásán lelkes hűséggel dolgoztak.

Első helyen *Schlesinger Sándor* nyug. igazgató rendkívüli érdemeit kell megörökítenünk. Ő az egyetlen, aki az alapítás percétől egész a mai napig részt vett a nyomda vezetésének sokoldalú, nehéz munkájában. Mint könyvelő lépett be és az évek folyamán úgy elsajátította a nyomdaipar szakszerű ismeretét, hogy elsőrangú kalkulátorrá vált. Hamarosan főkönyvelő, irodafőnök, cégvezető, végül igazgató lett és ötven éven át lelkes buzgalomával mintaképe volt a nyomda minden munkásának. Mikor nyolc évvel ezelőtt nyugalmába vonult, a közgyűlés bizalma a felügyelő-bizottság elnöki székébe emelte. Az ezen állással járó gondos munkát *Schlesinger Sándor* épp oly fiatalos éberséggel végzi, mint az azelőtt reá bízott teljesítményeket. 1918. január végén tartott igazgatósági mérlegülésen az ötvenéves jubileuma alkalmából *Kovácsy Sándor*, az intézet elnöke meleg szavakkal méltatta *Schlesinger Sándor* eredménydús működését és az e füzetben is látható díszes emlékmányt nyújtotta át neki.

Ugyancsak az 1918. január végén tartott igazgatósági ülés kegyeletesen emlékezett meg *Szende Károly*, az intézetnek ez év január 17-én elhunyt ügybuzgó kereskedelmi igazgatójáról, aki rövid tizenöt évi szolgálat alatt tehetségével és szorgalmával feljutott a vezetők sorába. Ez az ülés a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnál húsz évnél hosszabb ideje működő lelkes titkárát, *Geiszt Lajost* cégvezetővé nevezte ki.

Itt mindjárt megemlékezzünk a nyomda egy másik derék munkásáról, *Bauer Ferenc* főművezetőről, aki kénytelen volt egészségi okokból két évvel ezelőtt félrevonulni a napi erős munkától és most az intézet kegydíját élvezi. *Bauer Ferenc* 43 éven át volt szakadatlanul a munka fáradhatlan bajnoka. 28 éven át mint gépmester, 13 évig mint művezető és végre 2 évig mint főművezető teljesítette nehéz és felelősségteljes kötelességét, amely az év háromnegyed részében éjjel-nappal odakötötte a nyomdához. *Bauer Ferenc* a Pesti könyvnyomda fejlődésében elsőrangú érdemeket szerzett.

A nyomda jubileumával egybeesik *Tanay József* műszaki aligazgatónak az intézetnél eltöltött működésének negyvenéves jubileuma, míg *Wéber György*, a szedőosztály művezetője, ötvenéves nyomdászjubileumát ünnepli. Ugyancsak az intézetnél eltöltött negyvenévesnél hosszabb munkálkodásuk jubileumát ünneplik: *Gönczi József*, a szedőosztály művezető helyettese,

Hovanetz Ferenc, Jahn Antal és Zimmermann Adolf főszerkesztők, valamint *Janecska Antal*, a betüöntőosztály művezetője, akiknek arcképét e füzet is megörökíti. Az érdekes jubilánsok mindegyike életének, tudásának és munkaerejének javát szentelte a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaságnak.

Csodálatos véletlen, hogy az intézet, melynek megszületése egybeesik a nemzeti kiengesztelődés nagy korszakával, emlékezetes történelmi idők közepette érte meg fennállásának félszázados évfordulóját. A világháború véres évei után mintha a béke áldott derűje csillámlana keresztül, a megpróbáltatások súlyos napjai után ismét a békés munka, a fejlődés áldott korszaka következik. A dühöngő háború által lenyűgözve tartott emberi energiák előbb-utóbb felszabadulnak, az ipari haladás előtt új, ma még alig sejtett lehetőségek tárulnak fel s a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság félszázados tapasztalataival gazdagon, fiatalos tetterővel lép át az új, ismeretlen jövő küszöbén.

Negyven szerzővel és négy géppel kezdte működését. Rövidesen berendezte a betüöntést, a könyvkötészetet, a tömöntést; majd huszonkétévi fennállás után a modern kor összes igényeinek megfelelő nyomdával bővítette üzemét és evvel kapcsolatban megteremtette a magyar hangjegymetszést és kottanyomást. Végül pedig az utóbbi négy évben az állami szállításokkal való nagy elfoglaltsága mellett szorgosabb figyelmet fordít a merkantil munkát igénybevevő magánmegrendelőkre is és a háború okozta igen nehéz ipari viszonyok dacára üzemét óriási anyagi áldozatokkal szakadatlanul javítja, a haladó kor igényeihez mértén tökéletesíti. Sok reménnyel és sok bizakodással lép tehát az újabb ötven esztendőbe a Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság.

Egyetlen törekvése: a megkezdett úton változatlan munkakedvvel dolgozni és haladni – *előre!*